

Semantiseren

1. Voorbewerken

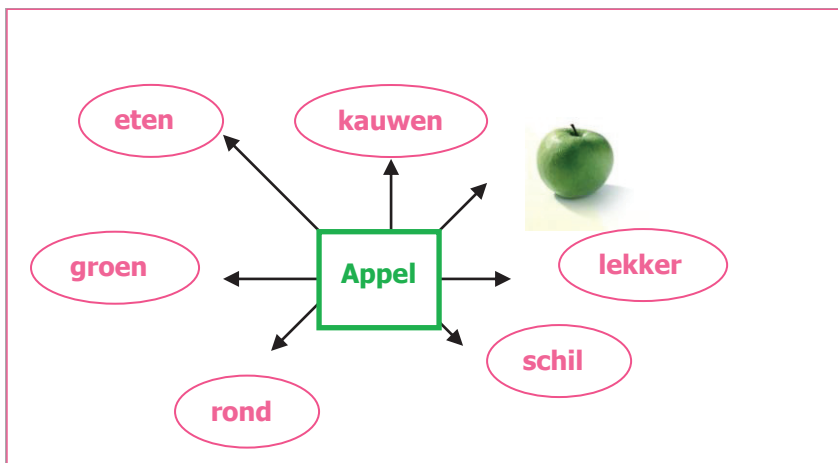
2. Semantiseren

3. Consolideren

4. Controleren

Semantiseren is de tweede stap van de viertakt waarbij het verduidelijken van betekenissen van woorden centraal staat. Als een kind een woord leert moet het de woordvorm leren (het label) en de achterliggende betekenissen verwerven (het concept).. Bijvoorbeeld: een jong kind leert het woordlabel 'appel' koppelen aan de groene ronde dingen die op de fruitschaal liggen, het ervaart ook dat je appels kunt 'eten' en dat appels lekker zijn. Het kind hoort steeds 'goed kauwen' en leert dat een appel 'rond' is en een 'schilletje' heeft. Al die stukjes opgedane ervaring en kennis brengt het kind dan bijeen bij het woordje 'appel'. Een woord is een label, dat verwijst naar een concept. Het concept is een pakketje kennis.

Semantiseren

afbeelding 1: het label en het achterliggende concept bij het woord appel

Een concept groeit in de loop der tijd. Zo leert een kind later het betekenisaspect 'is een vrucht'. Een kind kan ook 'groeit aan een appelboom' toevoegen.

Maar het kan ook zijn dat kinderen een nieuw woordlabel leren voor een concept dat ze al eerder hebben opgebouwd (zie ook de kwaliteitskaart Viertakt). Bijvoorbeeld als kinderen het woord 'geschenk' leren, nadat ze het woord(concept) 'cadeau' al hebben verworven. Ze kunnen het nieuwe woordlabel (geschenk) dan aanhaken bij het concept dat ze al hebben opgebouwd bij het woord 'cadeau'. Hetzelfde geldt in wezen voor het onderbouw-woord 'huppelen': alle kinderen hebben weliswaar ervaringen en kennis daarvan doordat ze hebben gehuppeld, maar ze hebben het nog niet zo benoemd. Een leerkracht die het woord 'huppelen' wil semantiseren hoeft het alleen maar te laten zien. Of 'vensterbank': alle leerlingen hebben al tientallen vensterbanken gezien.

Voor het onderwijs is dit onderscheid belangrijk. Als kinderen al over het concept beschikken, dan hoeft de leerkracht niet diepgaand achterliggende betekenissen uit te leggen. In dat geval volstaat een superkorte semantisering: een betekenis-aanduiding waardoor kinderen de nieuwe labels toevoegen aan de bekende concepten. Je plakt als het ware de woordvorm, het label, op het kant-en-klare concept (het bestaande pakketje –voor-kennis). Zo zeg je bijvoorbeeld 'een geschenk is een kadootje' of 'dit is huppelen' terwijl je het tegelijkertijd voordoet. Of: 'dit noem je een vensterbank' terwijl je de vensterbank aanwijst.

In de midden-bovenbouw komt de superkorte semantisering vaak voor bij het leren van synoniemen voor woorden die al eerder zijn geleerd. Bijvoorbeeld: wentelen = draaien, globaal = ongeveer, jaargetijde = seizoen; conversatie = een gesprek. Bij dit soort snelle semantiseringen wordt er aangehaakt bij de reeds bekende concepten. De leerlingen leren dan alleen nieuwe woordvormen (labels). Er is niet opnieuw kennisopbouw.

Leerkrachten moeten er wel zeker van zijn dat leerlingen al een goed concept hebben. In het voorbeeld hiernaast is er duidelijk gelabeld, maar dit roept geen betekenis-toekenning op. De snelle sematisering werkt hier dus niet en vraagt een andersoortige manier van aanbieden.

Naast deze twee situaties, bijlabelen (nieuw labels bij al bekende concepten) én het leren van een nieuw label voor geheel nieuwe concepten, zijn er ook nog woordleermomenten waarbij bij bekende woorden nieuwe betekenisaspecten worden geleerd.

We kunnen in het verlengde van deze drie verschillende woordleersituaties (zie ook de kwaliteitskaart Viertakt), drie manieren van semantiseren onderscheiden.

1. (Bij-)labelen

Kinderen leren een nieuw label voor een bekend concept. Dan denkt de leerkracht:

'Ik laat voor het semantiseren iets zien of haak het aan bij een bekend woord.'

Non-verbaal: Labelen

Nieuw woordlabel aanleren door een voorwerp of een plaatje te laten zien of door zelf uit te beelden.

Verbaal: Synoniem

← de vensterbank

Nieuw woordlabel aanleren door het bij te plakken bij een gekend woord.

Verbaal: Netwerkuitbreiding

Grootvader = Opa

Wijzigen = Veranderen

(Eventueel aangevuld met non-verbaal)

Nieuw woordlabel aanleren door makkelijk 'aan te haken bij een bestaand concept

Kiwi = een soort fruit

Semantiseren

2. Conceptuitbreiding

Kinderen breiden de kennis van de betekenissen van woorden uit. Dan denkt de leerkracht:

'Ik voeg de nieuwe betekenisaspecten toe.'

Onderbouw: verbaal en/of non-verbaal	Middenbouw: verbaal en/of non-verbaal	Bovenbouw: verbaal en/of non-verbaal
Kikker Betekenisaspecten: - dier - groen - in sloot - kwaken - kikkervisjes	Kikker Extra betekenisaspecten: - diersoort die op land én in water leeft, het is een amfibie Nuanceringen - bruine en rode kikkers	Kikker Extra betekenisaspecten: komen voort uit vissen, 350 miljoen jaar geleden ontwikkelingsfasen

3. Robuust semantiseren

Kinderen leren nieuwe woordlabels, woordconcepten en betekenisrelaties. Dan denkt de leerkracht:

'Ik ga woorden uitbreiden (in logische clusters aanbieden), betekenissen helder en kort uitleggen en betekenisaspecten zo veel mogelijk uitbeelden.'

Uitbreiden	Uitleggen (verbaal)	Uitbeelden (non-verbaal)
Niet één woord maar meerdere woorden in relatie tot elkaar aanbieden 'atlas' wordt geclusterd met 'naslagwerk' en 'landkaart' 	Het concept (of een deel daarvan) van alle aangeboden woorden wordt uitgelegd. De landkaart = een soort tekening van een land. Je ziet de steden van een land erop De atlas = een boek met landkaarten, waarin landen staan Het naslagwerk = een boek waarin je iets kunt opzoeken. 	De betekenis van alle woorden worden zichtbaar gemaakt; de leerkracht toont de voorwerpen. De landkaart = een landkaart laten zien en een stad aanwijzen De atlas = verschillende landkaarten in de atlas laten zien Het naslagwerk = in de atlas een aantal landen opzoeken.

Bij de eerste semantiseersituatie, kinderen leren een label bij bekende concepten, ligt het accent op snel aangeven waar een woord naar verwijst (labelen).

Bij de tweede semantiseer-situatie, kinderen breiden de kennis van de betekenissen van woorden uit, kennen de leerlingen het woord en een bepaald betekenisaspect wat daarbij hoort. Hier koppelt de leerkracht een extra betekenisaspect aan de kennis die leerlingen al hebben van het woord.

De derde semantiseer-situatie, kinderen leren nieuwe woorden en nieuwe concepten en nieuwe betekenisrelaties, vereist een robuuste, zo rijk mogelijke instructie. Dat wil niet zeggen dat de semantisering niet kort is. Een goede semantisering is altijd kort en krachtig. Eerst is de leerkracht twee minuten, hooguit drie minuten aan bod. Voor een robuuste semantisering gebruikt de leerkracht de drie uitjes:

Het uitje van uitbreiden: voor een goed begrip moeten woorden in samenhang worden aangeboden, d.w.z. in een logische betekenisstructuur. Er wordt niet één woord maar meerdere woorden, als een nieuw stukje netwerk, aangeboden.

Het uitje van uitleggen: van alle aangeboden woorden wordt een kindvriendelijke betekenisuitleg gegeven. Het gaat om een basisbetekenis. Later kan de betekenis van deze woorden worden uitgebreid (zoals in de 2e semantiseer-situatie!).

Het uitje van uitbeelden: door woorden tijdens de uitleg tegelijkertijd uit te beelden zorgt de leerkracht ervoor dat leerlingen letterlijk en figuurlijk een helder zicht krijgen op de betekenisaspecten van de woorden.

Tijdens het semantiseren komen de uitjes verstrengeld aan de orde. Een goede semantisering is kort, krachtig en glashelder door de combinatie van verbale en non-verbale middelen.

Semantiseren

Doelwoorden: atlas, (uitgebreid tot) naslagwerk, landkaart

De leerkracht laat een *atlas* zien en zegt: 'Kijk, dit is een *atlas*. Een *atlas* is een boek waarin landen staan. Een *atlas* is een boek met kaarten van landen. Hier zie je zo'n kaart: een *landkaart*. Een *landkaart* is een soort tekening van een land. Je ziet de grote steden op de *landkaart*. Zie maar: hier ligt Amsterdam. Dit is de *landkaart* van Nederland, een soort tekening van heel Nederland. In deze *atlas*, dit boek met landkaarten, staan nog veel meer landen. Laten we nu eens de landkaart van Frankrijk opzoeken. Ja, gevonden kijk maar: de *landkaart* van Frankrijk, een soort tekening van Frankrijk. En je ziet meteen waar Parijs ligt, hier! In deze *atlas* kun je heel veel landen opzoeken. Zo'n boek waarin je iets op kunt zoeken noem je een *naslagwerk*. Een *naslagwerk* is een boek waar je dingen in kunt opzoeken. In een *atlas* kun je landen opzoeken. Een *atlas* is dus een *naslagwerk*.'

De leerkracht bladert door en vraagt welk land ze nu moet opzoeken. Italië? Ze doorloopt alle woorden en betekenissen weer terwijl ze de landkaart van Italië opzoekt en laat zien. Daarna sluit ze af met: 'De *atlas* is dus een boek waar je landen in kunt opzoeken. Het is een *naslagwerk*, een boek waar je iets in kunt opzoeken. De *atlas* is een *naslagwerk* waar je *landkaarten* in kunt opzoeken, allemaal tekeningen van landen. Dit is dus de *atlas*!'

Bespreek nu in je tafelgroep of je zelf wel eens een *landkaart* hebt gezien en daarna mogen jullie in tweetallen zelf landen opzoeken in de *atlas*' (v.d. Nulft, Verhallen 2009)

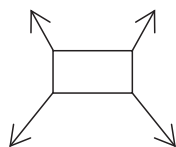
De uitjes

Uitbeelden Uitleggen
Uitleggen Uitbeelden
Uitbreiden Uitbeelden
Uitleggen Uitbeelden
Uitbreiden Uitleggen
Uitleggen Uitbreiden
Uitbeelden Uitleggen
Uitbeelden Uitleggen
Uitleggen Uitbreiden
Uitbreiden Uitleggen

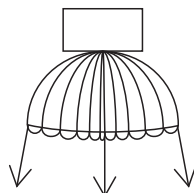
Uitbreiden/Uitleggen/Uitleggen

UITPROBEREN!

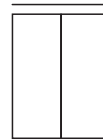
De betekenissen van woorden worden verwoord én zichtbaar gemaakt: voor een goede conceptopbouw. Daarnaast worden de betekenisverbindingen met andere woorden verduidelijkt. Het gaat bij de semantiseren allemaal in één moeite door. De betekenisverbindingen worden in beeld gebracht met behulp van zogenoemde 'graphic organizers'. Met deze graphic organizers worden betekenisrelaties verduidelijkt.

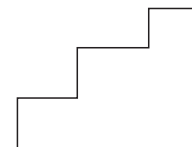
Woordspin

Woordparachute

Woordkast

Woordtrap

De **woordspin** laat zien dat de woorden een betekenisverbinding hebben.

Een **woordparachute**: bovenaan de parachute komt een categorienaam en daaronder hangen de woorden die in de categorie thuishoren. (bv. vervoersmiddelen: auto, fiets, brommer)

De **woordkast**: in een kast kunnen tegenstellingen staan of is er de mogelijkheid om bijbehorende kenmerken op te sommen en een duidelijke plek te geven. (bv. dag - nacht of cultuur - natuur)

De **woordtrap**: in een trap worden woorden gerangschikt langs een bepaalde dimensie, bijvoorbeeld grootte (vijver, meer, zee, oceaan), frequentie (nooit, soms, geregeld, vaak, altijd) of rangschikken in de tijd (afscheid nemen, vertrekken, op weg zijn, aankomen)

Nadat de leerkracht nieuwe woorden robuust heeft gesemantiseerd hebben kinderen een eerste helder inzicht in de achterliggende betekenissen en de betekenisrelaties van de nieuwe woorden. Dan is het woord (of liever gezegd de woorden) direct aan de kinderen zelf. We spreken van het vierde gouden uitje: UITPROBEREN.

Het 4e gouden uitje: uitproberen. Interactieve verwerking door de leerlingen

De bedoeling is dat de kinderen even de tijd krijgen om met de betekenissen van de nieuw aangeboden woorden actief om te gaan en de nieuwe informatie te koppelen aan hun voorkennis. Het gaat om inbedding van de nieuwe woorden in hun eigen bestaande netwerk van woorden en betekenissen. Pratend, luisterend en nadenkend maken ze zich de nieuwe concepten meer 'eigen'.

Een belangrijk aandachtspunt is dat alle kinderen aan bod komen: óók (juist!) de taalzwakke leerlingen moeten kunnen meepraten over de woorden en betekenissen. Essentieel is dat elke leerling een inbreng mag hebben en kan meepraten op het eigen niveau; met een medeleerling, met een groepje of met de hele klas. Zorg dat de vragen aansluiten bij de nieuwe, net gesemantiseerde woorden en ga niet meteen controleren door vragen te stellen als: 'Wat betekent.....'. maar vraag naar ervaringen, voorbeelden (bedenk in tweetallen andere voorbeelden van een naslagwerk), meningen of gevoelens (zou je zelf graag een atlas willen hebben?).

Semantiseren

Er zijn er vele typen vragen waarmee je de interactie kunt stimuleren en het belangrijkste is om er zo veel mogelijk mee te variëren in verschillende groeperingvormen. Hieronder staan verschillende voorbeelden van interactievragen voor groep 4 bij enkele gesemantiseerde en in een cluster aangeboden woorden: *de reclame – de aanbieding – de korting*.

- De leerlingen brainstormen één minuut in groepjes over waar ze allemaal reclame tegenkomen (reclame op tv, radio, krant, huis-aan-huisblad enz.)
- De leerlingen krijgen drie minuten de tijd om in tweetallen een 'goed' en een 'stom' tv-spotje te kiezen en vervolgens te bedenken waarom ze de één goed en de ander niet goed vinden. In het klassikale nagesprek koppelt de leerkracht het woord *doelgroep* aan de voorbeelden van de kinderen.
- Elk tafelgroepje krijgt een product waar ze reclame voor moeten maken. In vijf minuten bedenken en maken ze een tv-spotje van 30 seconde (reclامتijd is duur!). De tafelgroepjes presenteren de tv-spotjes en daarna wordt er klassikaal besproken welk reclamespotje de meeste kopers lokt.
- Tijdens een klassikale brainstorm worden aanbiedingen in de supermarkt geïnventariseerd en daarna besproken of vader/moeder vaak aanbiedingen koopt.

Geef leerlingen ruimte voor overleg en daag ze uit om op betekenissen door te denken en uit te diepen. Bij de interactieve verwerking zijn er geen goed/fout antwoorden, alles mag en kan. Juist de zogenaamde foute antwoorden geven een extra kans om in te zetten op betekenisonderhandeling en betekenis aanscherping. Daarnaast kan je tijdens de interactie nieuwe woorden bijlabelen, zoals het woord *doelgroep* uit het voorbeeld hierboven.

Samenvattend zijn bij het semantiseren de volgende kwaliteitscriteria:

- Bij de verschillende woordleersituaties wordt een passende semantisering gekozen: labelen, synoniemen geven, voordoen, kort uitleggen als leerlingen het achterliggend concept al kennen, en robuuste semantisering met de drie uitjes als het gaat om aanleren van woordlabels en -concepten semantiseren.
- De robuuste semantisering is kort (twee à drie minuten), gefocust en helder. Er wordt gewerkt aan goede opbouw van het woordKENNISnetwerk.
- De robuuste semantisering omvat de drie uitjes:
 - Bij uitbreiden wordt een overzichtelijk logisch betekeniscluster gemaakt van twee, drie of hooguit vier woorden.

Clusters moeten niet thematisch,
bv. herfst-wind-boom-bladeren-kastanje-paddenstoel

maar logisch zijn.

herfst-zomer-winter-lente-seizoen.

- Bij uitleggen wordt een korte, begrijpelijke betekenisomschrijving gegeven

Maak uitleg niet formeel

bv. een 'slokdam' vormt de verbinding van de keel naar de maag

maar kindvriendelijk

je slokdarm is een klein buisje tussen je keel en je maag waar je eten doorheen gaat

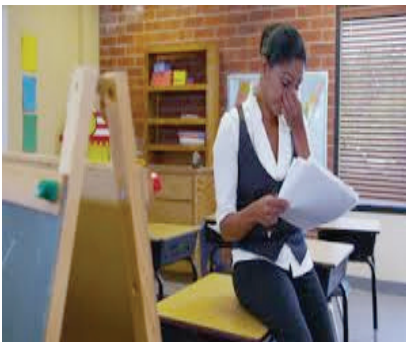

- Bij uitbeelden krijgen de kinderen daadwerkelijk de betekenis voor ogen.

Uitbeelding niet aangeven met (afgeleide) gebaren
bv. uitbeelden betekenis 'levenloos'

niet zo

maar zo!

maar daadwerkelijk laten zien

- Bij de interactieve verwerking krijgen de kinderen het woord

Stel vragen niet gesloten/controlerend

bv. verwerking van woordcluster 'geheel / detail':
schilderijen: Is een knoop een geheel of een detail?

maar open en stimulerend tot doordenken

in tweetallen: twee schilderijen op het digibord) vergelijk de twee
hoe vinden jullie het geheel? Zoek op het mooiste schilderij twee
bijzondere details.

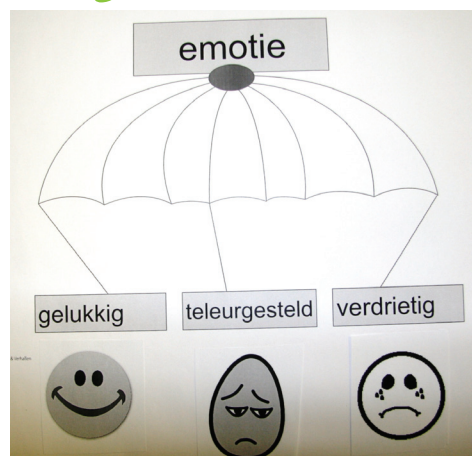
Semantiseren

D. Verbindingen tussen woorden (van het cluster) komen helder voor het voetlicht zodat leerlingen niet alleen inzicht en greep krijgen op woord-betekenis maar ook betekenisrelaties. De juiste graphic organizer wordt gekozen. Bij de parachutevorm gaat het bv. om hoofdcategorieën en subcategorieën, waarbij de kenmerken van de hoofdcategorie per definitie van toepassing zijn op de onderliggende woorden.

Dus niet

maar

Met als kanttekening bij de goede structuur dat de woorden met de lidwoorden op de woordmuur komen te hangen (dus... de emotie)

Colofon

Deze kwaliteitskaart Semantiseren is samengesteld door Dirkje van der Nulft en Marianne Verhallen en is een uitgave van School aan Zet. Voor vragen rond de handreikingen en kwaliteitskaarten kunt u contact opnemen met School aan Zet: Gea Spaans, secretariaat@schoolaanzet.nl.

KKSM138

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

KWALITEITSKAART